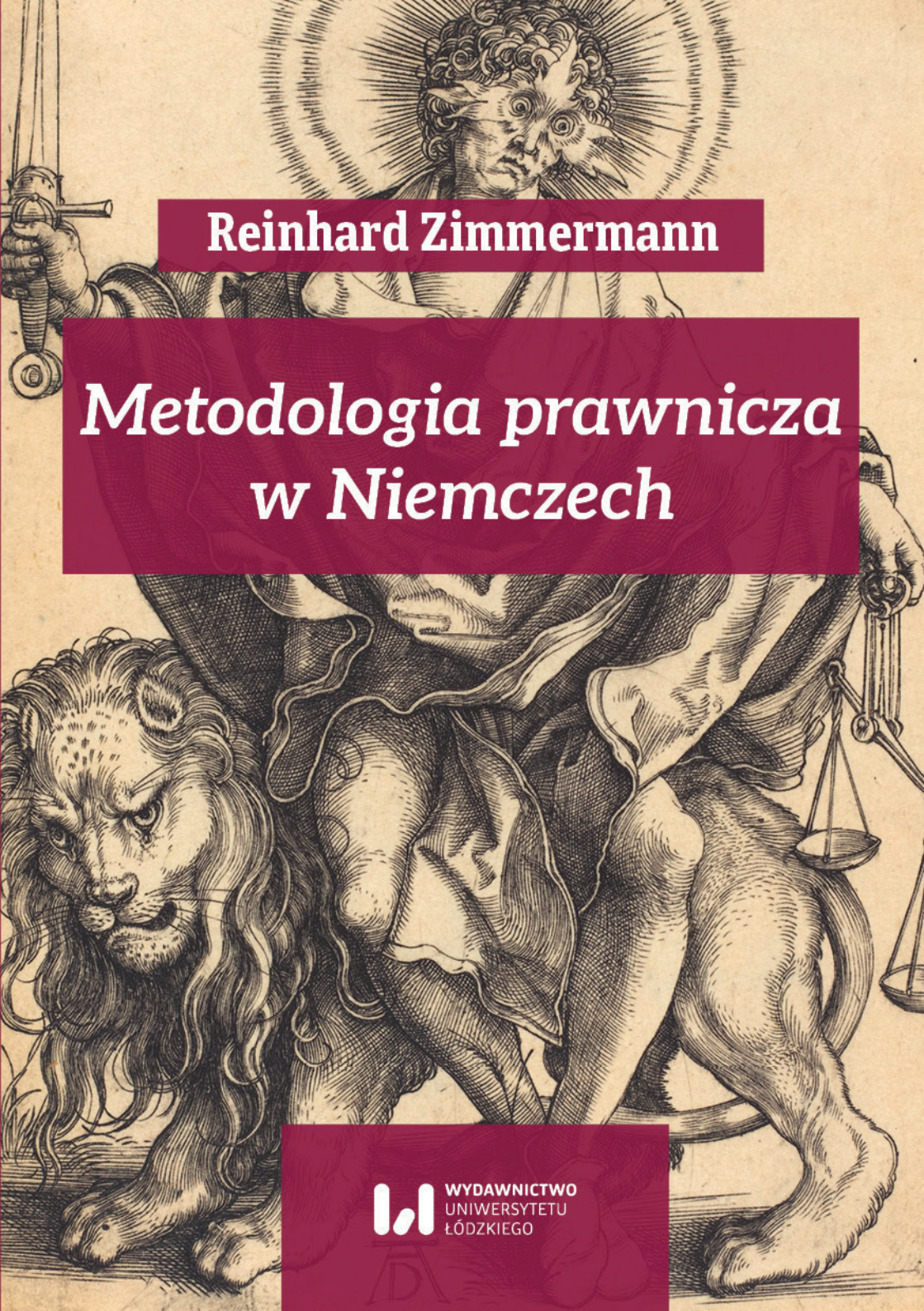

An engraving of a figure with a halo, possibly a saint or a personification of justice, holding a sword and scales. A lion is depicted in the foreground, looking towards the viewer. The figure is wearing a long, flowing robe. The background is a textured, aged paper.

Reinhard Zimmermann

Metodologia prawnicza w Niemczech

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Metodologia prawnicza w Niemczech

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Reinhard Zimmermann

Metodologia prawnicza w Niemczech

tłumaczenie Maciej Jońca

Tytuł oryginału: *Legal Methodology in Germany*

TLUMACZENIE

Maciej Jońca (ORCID: 0000-0003-4982-8936)
Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego,
26-600 Radom, ul. Bolesława Chrobrego 31

RECENZENTKA

Anna Pikulska-Radmoska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Oleg Aleksejczuk

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Wojciech Grzegorzczuk

PROJEKT OKŁADKI

Monika Rawska

Na okładce wykorzystano miedzioryt „Sol Iustitiae” Albrechta Dürera/
Wikimedia Commons

© Copyright by Reinhard Zimmermann, Łódź 2026

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2026

© Copyright for this translation by Maciej Jońca, Łódź 2026

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.12110.26.0.M

Ark. wyd. 4,5; ark. druk. 6,5

<https://doi.org/10.18778/8445-092-5>

ISBN 978-83-8445-091-8

e-ISBN 978-83-8445-092-5

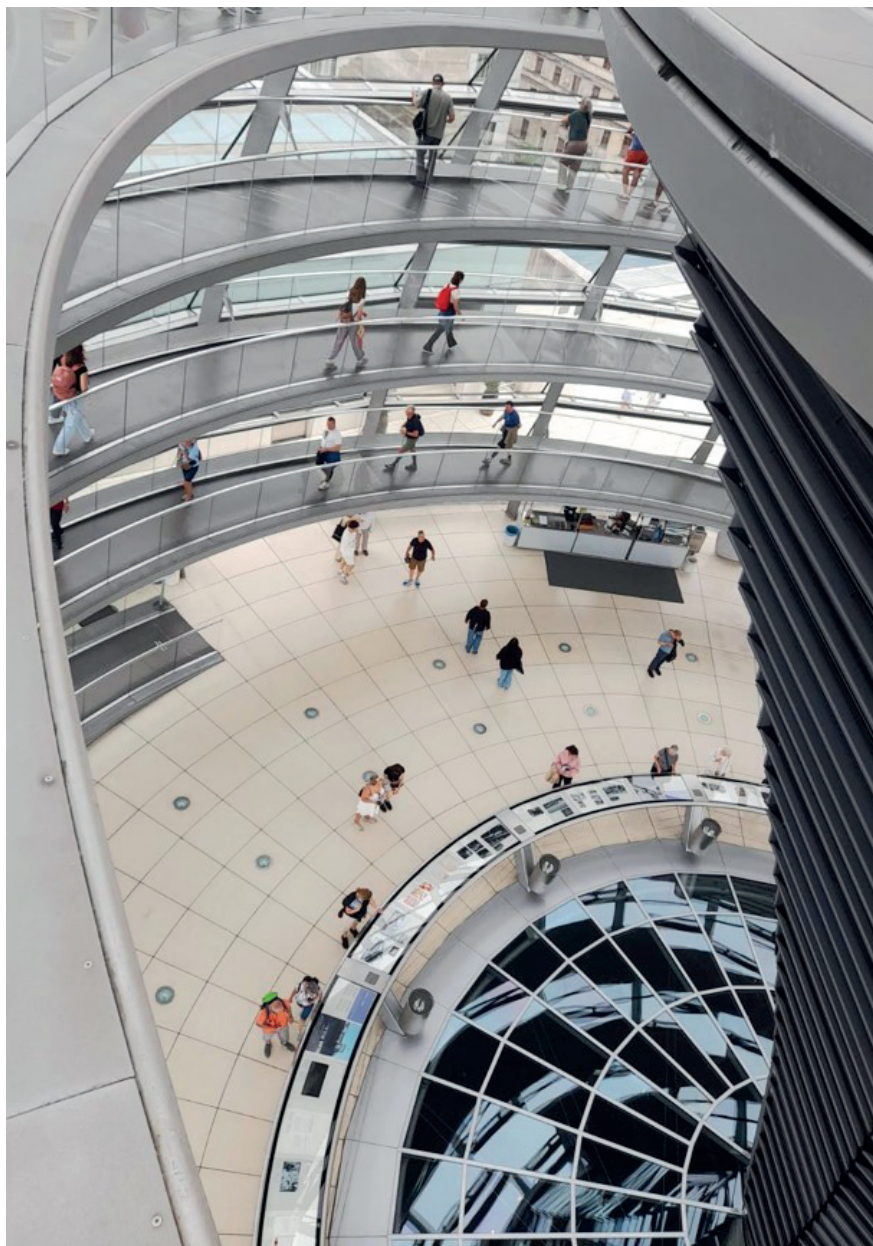
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. J. Matejki 34a

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 635 55 77

Spis treści

Słowo od tłumacza	9
Metodologia prawnicza w Niemczech	15
Bibliografia	89

Słowo od tłumacza

Profesor Reinhard Zimmermann jest typem uczonego badającego prawo, którego dobrze charakteryzuje fraza *iurisprudens semper vigilans*. W naukowych poszukiwaniach zawsze pozostaje otwarty na nowe impulsy oraz nieoczekiwane wyzwania. Nie ustaje w pracy twórczej. Od dziesięcioleci jego naukowa rutyna wygląda tak samo: pisze, sprawuje naukową pieczę nad pokaźną gromadką doktorantów i habilitantów oraz angażuje się społecznie. Nie odmawia pomocy nikomu, kto zwróci się do niego z prośbą o radę czy konsultację. Postawa ta przyniosła mu tyleż wysoką, co w pełni zasłużoną pozycję w gronie najwybitniejszych współczesnych teoretyków prawa prywatnego oraz komparatystyki prawniczej. Międzynarodowe środowisko znawców prawa prywatnego zawdzięcza mu ogromnie dużo. Ten kolektywny dług wdzięczności odnosi się zwłaszcza do okresu, w którym pełnił funkcję dyrektora *Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht* z siedzibą w Hamburgu. Szczycę się tym, że należę do grona beneficjentów tego ośrodka i jego ówczesnego przełożonego.

Przemyślenia prof. Reinharda Zimmermanna silnie rezonują w literaturze poświęconej prawu rzymskiemu, historii prawa, prawu porównawczemu oraz teorii prawa. Jego perspektywa badawcza jest mi bliska. Pochylając się zarówno nad wielkimi systemami, jak i nad poszczególnymi instytucjami, stara się bowiem niemiecki autor zrozumieć oraz wytłumaczyć ich współczesną istotę, spoglądając na nie przez pryzmat ich historycznego rozwoju. Dziełem, które przyniosło mu rozgłos oraz niekwestionowaną pozycję w naukowym świecie, jest monografia *The law of obligations: Roman*

foundations of the civilian tradition. Nie jest to jednak praca, która stanowi osiągnięcie jego życia. Inne jego publikacje, także te krótsze, cechuje ta sama skrupulatność badawcza, ta sama żelazna logika wyводу oraz ta sama elegancja języka. Trudno zaprzeczyć, że *The law of obligations* stało się dla uczonego z Hamburga rodzajem wizytówki. Nielatwo dziś znaleźć autora piszącego na temat zobowiązań, który nie odnosiłby się do tez tam postawionych.

The law of obligations to jednak jedno z setek dzieł podpisanych imieniem prof. Zimmermanna. Uчени oraz praktycy z równym podziwem odnoszą się do zaangażowania profesora w prace tzw. komisji Lando, która postawiła sobie za cel opracowanie zrębów powszechnego europejskiego prawa umów. Projekt nie został wprawdzie wprowadzony w życie, ale dla przyszłych pokoleń pozostawiono monumentalne *Commentaries on European Contract Law*. Jestem przekonany, że uwiecznione w nich myśli nie przepadną. W ostatnim czasie uwagę swą skierował niemiecki uczony na zagadnienia związane z prawem spadkowym. Wnioski formułowane w toku prac kierowanego przezeń zespołu, które odnoszą się na przykład do zagadnienia racjonalności utrzymywania w niemieckim kodeksie cywilnym zachowku w postaci ukształtowanej u schyłku XIX w., już zdążyły odbić się szerokim echem i pobudzić środowisko do ożywionej debaty.

Bliskie są mi wizje prof. Reinharda Zimmermanna jeszcze z innego powodu. Otóż nie brakuje w jego publikacjach odwołań do prawa średniowiecznego – silnie związanego z myślą teologiczną Kościoła Zachodniego. Badacz poruszający się w dosyć liberalnym środowisku otwarcie deklaruje przywiązanie do wiary chrześcijańskiej oraz akcentuje znaczenie znajomości Biblii w badaniach nad prawem. „Regularnie czytam Biblię. Wszystko to u mnie jakoś naturalnie się ze sobą wiąże. [...] Stoję na stanowisku, że te związki pomiędzy Pismem Świętym i prawem są niesłychanie interesujące. [...] *Corpus Iuris Civilis* uważam za drugie co do ważności źródło zachodniej historii prawa. Pierwszym jest naturalnie Biblia” – twierdzi. W roku 2019 w uznaniu jego postawy Wydział

Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, którego dewiza brzmi *Finis legis Christus*, podjął starania o uhonorowanie Reinharda Zimmermanna doktoratem *honoris causa*. 22 czerwca 2021 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II uroczystie przyznał mu to wyróżnienie.

Oddawane do rąk polskich odbiorców studium zatytułowane *Metodologia prawnicza w Niemczech* jest dla mnie ważne, ponieważ dzięki niemu udało mi się zrozumieć zagadkę pięknej narracji naukowej Reinharda Zimmermanna. Znalazłem w nim niezbity dowód na to, że przystępny styl pisania „naukowego” nie musi kolidować z metodologiczną doskonałością. Autor przelewa swe myśli na papier w sposób atrakcyjny i zrozumiały, ponieważ potrafi (nie o każdym można to powiedzieć) i ponieważ tak właśnie chce. Z przyjętej przez siebie metody się nie tłumaczy. Nie składa czytelnikowi tak modnych w naszych realiach akademickich wyjaśnień. Nie formułuje oświadczeń przypominających te odnoszące się do odpowiedzialności za składanie fałszywych zeznań. Kiedy porusza wątki metodologiczne, czyni to, aby lepiej oświetlić tok swego rozumowania bądź (i) podkreślić skalę trudności, jaka towarzyszy próbie rozwikłania wybranego problemu badawczego. Warto dodać, że poza oddawanym do rąk Czytelnika studium autor poświęcił teorii prawa wiele innych opracowań. Nadto animował organizowanie konferencji naukowych poświęconych tej tematyce, przewodniczył obradom, zabierał głos w dyskusjach.

Tekst noszący tytuł *Juristische Methodenlehre in Deutschland* ukazał się w roku 2019 na łamach „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law”. Rozważania swe prof. Reinhard Zimmermann postanowił następnie udostępnić czytelnikom anglojęzycznym. W efekcie w roku 2022 na kartach szkockiego periodyku „The Edinburgh Law Review” ukazało się studium zatytułowane *Legal Methodology in Germany*. Wersja angielskojęzyczna w niektórych miejscach różni się od niemieckiego pierwowzoru. Jest dłuższa. W trosce o czytelnika ukształtowanego w innym klimacie

rozumienia prawa niż niemiecki, autor zapragnął wyjaśnić w niej pewne wątki oraz rozwinąć skróty myślowe oczywiste dla odbiorców w jego ojczyźnie. To ona, jako pełniejsza oraz dokładniejsza, posłużyła mi jako podstawa do niniejszego przekładu, chociaż korzystałem również z „oryginału”.

Nie jestem teoretykiem prawa i nie pretenduję do tego, by nim być. Niemniej, mając do dyspozycji setki tekstów bliższych tematyce, którą zajmuję się naukowo, podjąłem decyzję przełożenia rozważań prof. Zimmermanna poświęconych właśnie metodologii prawniczej. Uznałem je za doniosłe i inspirujące. Po lekturze oryginałów myśli moje wróciły do rozmowy, którą odbyłem z autorem 1 listopada 2021 r. W jej trakcie padło znamienne stwierdzenie: „Nigdy nie rozumiałem, dlaczego niektórzy ludzie z uporem maniaka wmawiają sobie oraz światu, że jedynie ich metoda jest słuszna i prawdziwa. Uważam, że istnieje wiele dróg pozwalających zbliżyć się do prawdy. Można się ich od siebie nawzajem uczyć”. Oddawany do rąk polskich czytelników tekst to w istocie piękne erudycyjne rozwinięcie tego jakże trafnego spostrzeżenia. Mam nadzieję, że *Metodologia prawnicza w Niemczech* ożywi i wzbogaci debaty polskiego środowiska teoretyków prawa.

Podczas pracy nie wstydziłem się prosić o pomoc i radę uczonych lepiej zorientowanych ode mnie w tematyce metodologicznej. Dzięki ich życzliwości oraz uwadze udało mi się więcej zrozumieć, lepiej oddać myśl prof. Zimmermanna w języku polskim, a także uniknąć wielu błędów. Pragnę przeto najserdeczniej podziękować za poświęcony czas oraz wszelkie wskazówki pani doktor Joannie Kulawiak-Cyrankowskiej z Uniwersytetu Łódzkiego, pani doktor Paulinie Świącickiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz panu doktorowi Dawidowi Kosteckiemu z Akademii Leona Koźmińskiego. Osobną „pulę” rad i przemyśleń, znacznie poprawiającą jakość tekstu, otrzymałem od pani prof. Anny Pikulskiej-Radomskiej z Uniwersytetu Łódzkiego, która zgodziła się zrecenzować niniejszy przekład na potrzeby procesu wydawniczego. Jej również jestem ogromnie wdzięczny. Za wszelkie błędy i usterki odpowiedzialność ponoszę naturalnie ja sam.

Bibliografia

- Alexander L., Sherwin E., *Advanced Introduction to Legal Reasoning*, Northampton 2021.
- Alexy R., *Der Beschluss des Bundesverfassungsgerichts zu den Tötungen an der innerdeutschen Grenze vom 24. Oktober 1996*, Hamburg 1997.
- Alexy R., *Recht, Vernunft, Diskurs: Studien zur Rechtsphilosophie*, Frankfurt am Main 1995.
- Alexy R., *Theorie der Grundrechte*, Baden-Baden 1985.
- Alexy R., *Theorie der juristischen Argumentation*, wyd. III, Frankfurt am Main 1996.
- Alexy R., Dreier R., *Precedent in the Federal Republic of Germany*, [w:] *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, red. D.N. MacCormick, R.S. Summers, Aldershot 1997, s. 17–64.
- Auer M., *Der Kampf um die Wissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft. Zum 75. Todestag von H. Kantorowicz*, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 23.4 (2015), s. 787–805.
- Auer M., *Der privatrechtliche Diskurs der Moderne*, Tübingen 2014.
- Auer M., *Materialisierung, Flexibilisierung, Richterfreiheit: Generalklauseln im Spiegel der Antinomien des Privatrechtsdenkens*, Tübingen 2005.
- Auer M., *Methodenkritik und Interessenjurisprudenz: Philipp Heck zum 150. Geburtstag*, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 16.3 (2008), s. 517–533.
- Bagchi A., *On the Very Idea of Legal Methodology*, [w:] *Legislators, Judges, and Professors*, red. J. Basedow, H. Fleischer, R. Zimmermann, Tübingen 2016, s. 193–208.

- Bankowski Z., MacCormick D.N., *Statutory Interpretation in the United Kingdom*, [w:] *Interpreting Statutes. A Comparative Study*, red. D.N. MacCormick, R.S. Summers, Aldershot 1991, s. 359–406.
- Bankowski Z., MacCormick D.N., Marshall G., *Precedent in the United Kingdom*, [w:] *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, red. D.N. MacCormick, R.S. Summers, Aldershot 1997, s. 355–406.
- Bell J., *Sources of Law*, [w:] *English Private Law*, red. A.S. Burrows, wyd. III, Oxford 2013, s. 3–36.
- Bennion F.A.R., *Statutory Interpretation*, wyd. V, Lexis Nexis 2008.
- Bergel J., *Méthodologie juridique*, Paris 2001.
- Borghetti J., *Legal Methodology and the Role of Professors in France*, [w:] *Legislators, Judges, and Professors*, red. J. Basedow, H. Fleischer, R. Zimmermann, Tübingen 2016, s. 209–222.
- Bumke C., *Rechtsdogmatik*, Tübingen 2017.
- Bülow O. von, *Gesetz und Richteramt*, Leipzig 1885.
- Bydlinski F., *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*, Wien 1982.
- Canaris C.-W., *Das Rangverhältnis der „klassischen“ Auslegungskriterien, demonstriert an Standardproblemen aus dem Zivilrecht*, [w:] *Festschrift für Dieter Medicus zum 70. Geburtstag*, red. V. Beuthien, Köln–Berlin–Bonn–München 1999, s. 25–61.
- Canaris C.-W., *Die Feststellung von Lücken im Gesetz. Eine methodologische Studie über Voraussetzungen und Grenzen der richterlichen Rechtsfortbildung*, wyd. II, Berlin 1983.
- Canaris C.-W., *Die Stellung der 'UNIDROIT Principles' und der „Principles of European Contract Law“ im System der Rechtsquellen*, [w:] *Europäische Vertragsrechtsvereinheitlichung und deutsches Recht*, red. J. Basedow, Tübingen 2000, s. 5–31.
- Canaris C.-W., *„Falsches Geschichtsbild von der Rechtsperversion im Nationalsozialismus“ durch ein Porträt von Karl Larenz?*, *JuristenZeitung* 66.18 (2011), s. 879–888.

- Canaris C.-W., *Karl Larenz (1903–1993)*, [w:] *Deutschsprachige Zivilrechtslehrer des 20. Jahrhunderts in Berichten ihrer Schüler*, red. S. Grundmann, K. Riesenhuber, t. II, Berlin 2010, s. 263–307.
- Champeil-Desplats V., *Méthodologies du droit et des sciences du droit*, Paris 2014.
- Christandl G., *Juristische Methodenlehre in Italien oder: kurze Geschichte der italienischen Zivilrechtswissenschaft ab dem 19. Jahrhundert*, Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law 83.2 (2019), s. 288–315.
- Coing H., *Die obersten Grundsätze des Rechts. Ein Versuch zur Neubegründung des Naturrechts*, Heidelberg 1947.
- Cross R., *Statutory Interpretation*, wyd. III, London 1995.
- Cross R., Harris J.W., *Precedent in English Law*, wyd. IV, Oxford 1991.
- Dannemann G., *Juristische Methodenlehre in England*, Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law 83 (2019), s. 330–345.
- Das Proprium der Rechtswissenschaft*, red. C. Engel, W. Schön, Tübingen 2007.
- Dawson J.P., *The Oracles of the Law*, Ann Arbor 1968.
- Deckert M.R., *Folgenorientierung in der Rechtsanwendung*, Heidelberg 1995.
- Die juristischen Bücher des Jahres – Eine Leseempfehlung*, Neue Juristische Wochenschrift (2014), s. 3466–3469.
- Dreier H., Art. 20 (Einführung), [w:] idem, *Grundgesetz: Kommentar*, t. II, wyd. III, München 2015, nr 12.
- Dyson M., *Judicial Decision-Making in England and Wales*, [w:] *Legislators, Judges, and Professors*, red. J. Basedow, H. Fleischer, R. Zimmermann, Tübingen 2016, s. 97–150.
- Eidenmüller H., *Effizienz als Rechtsprinzip: Möglichkeiten und Grenzen der ökonomischen Analyse des Rechts*, wyd. IV, Tübingen 2015.
- Esser J., *Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts*, wyd. II, Tübingen 1964.

- Esser J., *Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung*, Frankfurt am Main 1970.
- European Legal Methodology*, red. K. Riesenhuber, wyd. II, Louvain-la-Neuve 2021.
- Falk U., *Ein Gelehrter wie Windscheid: Erkundungen auf den Feldern der sogenannten Begriffsjurisprudenz*, wyd. II, Frankfurt am Main 1999.
- Ferguson R.B., *Legislation*, [w:] *The Laws of Scotland: Stair Memorial Encyclopedia*, t. XXII, Edinburgh 1987, s. 101–246.
- Fikentscher W., *Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung*, t. I–V, Tübingen 1975–1977.
- Fikentscher W., *Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung*, t. III: *Mitteleuropäischer Rechtskreis*, Tübingen 1976, s. 637–792.
- Fleischer H., *Europäische Methodenlehre: Stand und Perspektiven*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 75.4 (2011), s. 700–729.
- Flessner A., *Bewegliches System und Bereicherungsrecht*, [w:] *Das bewegliche System im geltenden und künftigen Recht*, red. F. Bydlinski, H. Krejci et al., Wien–New York 1986, s. 159–176.
- Flohr M., *Rechtsdogmatik in England*, Tübingen 2017.
- Foljanty L., *Recht oder Gesetz: Juristische Identität und Autorität in den Naturrechtsdebatten der Nachkriegszeit*, Tübingen 2013.
- Frieling T., *Gesetzesmaterialien und Wille des Gesetzgebers*, Tübingen 2017.
- Gloag W.M., Henderson R.C., *The Law of Scotland*, wyd. XIV, Edinburgh 2017.
- Goette W., *Dialog zwischen Rechtswissenschaft und Rechtsprechung in Deutschland am Beispiel des Gesellschaftsrechts*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 77 (2013), s. 309–329.

- Graver H.P., *Teaching Legal Method in Norway*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 83.2 (2019), s. 346–360.
- Häberle P., *Grundrechtsgeltung und Grundrechtsinterpretation im Verfassungsstaat – Zugleich zur Rechtsvergleichung als „fünfter“ Auslegungsmethode*, *JuristenZeitung* 44.20 (1989), s. 913–919.
- Haferkamp H., *Die Historische Rechtsschule*, Frankfurt am Main 2018.
- Haferkamp H., *Georg Friedrich Puchta und die „Begriffsjurisprudenz“*, Frankfurt am Main 2004.
- Haferkamp H., *Zur Methodengeschichte unter dem BGB in fünf Systemen*, *Archiv für die civilistische Praxis* 214.1 (2014), s. 60–92.
- Hager G., *Rechtsmethoden in Europa*, Tübingen 2009.
- Heck P., *Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz*, *Archiv für die civilistische Praxis* 112 (1914), s. 1–318.
- Heck P., *Rechtserneuerung und juristische Methodenlehre*, Tübingen 1936.
- Hippel F. von, *Die Perversion von Rechtsordnungen*, Tübingen 1955.
- Hirsch G., *Zwischenruf: Der Richter wird's schon richten*, *Zeitschrift für Rechtspolitik* 61.19 (2006), s. 161.
- Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, t. I–III, red. M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann, Tübingen 2003–2013.
- Höpfner C., *Die systemkonforme Auslegung*, Tübingen 2008.
- Interpreting Precedents. A Comparative Study*, red. D.N. MacCormick, R.S. Summers, Aldershot 1997.
- Interpreting Statutes. A Comparative Study*, red. D.N. MacCormick, R.S. Summers, Aldershot 1991.
- Ipsen J., *Rechtsdogmatik und Rechtsmethodik*, [w:] *Rechtsphilosophie und Grundrechtstheorie – Robert Alexys System*, red. M. Borowski, S.L. Paulson, J. Sieckmann, Tübingen 2017, s. 225–238.

- Jansen C., *The Methodology of Dutch Private Law from the Nineteenth Century Onwards*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 83.2 (2019), s. 316–329.
- Jansen N., *Der Richtigkeitsanspruch der Privatrechtsdogmatik*, [w:] *Rechtsphilosophie und Grundrechtstheorie – Robert Alexys System*, red. M. Borowski, S.L. Paulson, J. Sieckmann, Tübingen 2017, s. 697–718.
- Jansen N., *Die Abwägung von Grundrechten*, *Der Staat* 36.1 (1997), s. 27–54.
- Jansen N., *Dogmatik, Erkenntnis und Theorie im europäischen Privatrecht*, *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 13 (2005), s. 750–783.
- Jansen N., *Ius commune*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1006–1010.
- Jansen N., *The Making of Legal Authority: Non-legislative Codifications in Historical and Comparative Perspective*, Oxford 2010.
- Jansen N., Reimann M., *Begriff und Zweck in der Jurisprudenz*, *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 26 (2018), s. 88–129.
- Jestaedt M., *„Öffentliches Recht“ als wissenschaftliche Disziplin*, [w:] *Das Proprium der Rechtswissenschaft*, red. C. Engel, W. Schön, Tübingen 2007, s. 241–281.
- Jestaedt M., *Wissenschaft im Recht: Rechtsdogmatik im Wissenschaftsvergleich*, *JuristenZeitung* 69.1 (2014), s. 1–12.
- Jhering R. von, *Der Zweck im Recht*, Leipzig 1884.
- Jhering R. von, *Law as a Means to an End*, trans. I. Husik, Boston 1913.
- Judex oeconomicus. 12 höchstrichterliche Entscheidungen kommentiert aus ökonomischer Sicht*, red. H. Kötz, H.-B. Schäfer, Tübingen 2003.
- Kischel U., *Comparative Law*, przeł. A. Hammel, Oxford 2019.
- Koch H.J., Rüßmann H., *Juristische Begründungslehre*, Heidelberg 1982.

- Kötz H., *Der Bundesgerichtshof und die Rechtsvergleichung*, [w:] *Undogmatisches. Rechtsvergleichende und rechtsökonomische Studien aus dreißig Jahren*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Tübingen 2005, s. 120–135.
- Kötz H., *Rechtsvergleichung und Rechtsdogmatik*, [w:] *Rechtsdogmatik und Rechtspolitik*, red. K Schmidt, Berlin 1990, s. 75–89.
- Koziol G., *Juristische Methodenlehre in Japan*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 83.2 (2019), s. 361–397.
- Koziol H., *Das bewegliche System. Die goldene Mitte für Gesetzgebung und Dogmatik*, *Austrian Law Journal* 3 (2017), s. 160–182.
- Koziol H., *Glanz und Elend der deutschen Zivilrechtsdogmatik. Das deutsche Zivilrecht als Vorbild für Europa?*, *Archiv für die civilistische Praxis* 212.1 (2012), s. 1–62.
- Kramer E.A., *Juristische Methodenlehre*, wyd. VI, München 2019.
- Kriele M., *Theorie der Rechtsgewinnung*, Berlin 1967.
- Kuntz T., *Die Grenze zwischen Auslegung und Rechtsfortbildung aus sprachphilosophischer Perspektive*, *Archiv für die civilistische Praxis* 215.3/4 (2015), s. 392–405.
- Langenbucher K., *Die Entwicklung und Auslegung von Richterrecht: eine methodologische Untersuchung zur richterlichen Rechtsfortbildung im deutschen Zivilrecht*, Heidelberg 1996.
- Larenz K., *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Berlin–Göttingen–Heidelberg 1960.
- Larenz K., Canaris C.-W., *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, wyd. III, Heidelberg 1995.
- Lennartz J., *Dogmatik als Methode*, Tübingen 2017.
- Levi E., *An Introduction to Legal Reasoning*, Chicago 1950.
- Maher G., Smith T., *Judicial Precedent*, [w:] *The Laws of Scotland: Stair Memorial Encyclopedia*, t. XXII 22, Edinburgh 1987, s. 247–354.
- Manegold J., *Methode und Zivilrecht bei Philipp Heck (1858–1943)*, [w:] *Methodik des Zivilrechts von Savigny bis*

- Teubner, red. J. Rückert, R. Seinecke, wyd. III, München 2017, s. 177–202.
- Markovits I., *Diener zweier Herren: DDR-Juristen zwischen Recht und Moral*, Berlin 2020.
- Markovits I., *Gerechtigkeit in Lüritz: eine ostdeutsche Rechtsgeschichte*, München 2006.
- Martens S., *Methodenlehre des Unionsrechts*, Tübingen 2013.
- Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012.
- Medicus D., Petersen J., *Bürgerliches Recht: Eine nach Anspruchsgrundlagen geordnete Darstellung zur Examensvorbereitung*, wyd. XXVI, München 2017.
- Meier S., *Historisch-kritisches Kommentieren am Beispiel des HKK*, *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 72.12 (2011), s. 537–546.
- Methodik des Zivilrechts von Savigny bis Teubner*, red. J. Rückert, R. Seinecke, wyd. III, München 2017.
- Metzger A., *Sources of European Private Law*, *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1577–1581.
- Möllers Ch., *Nachvollzug ohne Maßstababbildung: richterliche Rechtsfortbildung in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts*, *JuristenZeitung* 64.13 (2009), s. 668–673.
- Möllers Th., *Juristische Methodenlehre*, wyd. IV, München 2021.
- Mülbert P.O., *Einheit der Methodenlehre? Allgemeines Zivilrecht und Gesellschaftsrecht im Vergleich*, *Archiv für die civilistische Praxis* 214.1/2 (2014), s. 188–300.
- Müller F., Christensen R., *Juristische Methodik*, wyd. XI, Berlin 2013.
- Muscheler K., *Singularia non sunt extendenda*, [w:] *Festschrift für Heinrich Wilhelm Kruse*, red. R. Seer, W. Drenseck, Köln 2001, s. 135–160.
- Müßig U., *Geschichte des Richterrechts und der Präjudizienbindung auf dem europäischen Kontinent*, *Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte* 28 (2006), s. 79–106.

- Mysterium »Gesetzesmaterialien«. Bedeutung und Gestaltung der Gesetzesbegründung in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft*, red. H. Fleischer, Tübingen 2013.
- Neuner J., *Die Rechtsfortbildung contra legem*, wyd. II, München 2005.
- Oberhammer P., *Kleine Differenzen. Vergleichende Beobachtungen zur zivilistischen Methode in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Archiv für die civilistische Praxis 214.1/2 (2014), s. 155–182.
- Ogorek R., *Richterkönig oder Subsumtionsautomat? – Zur Justiztheorie im 19. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 1986.
- Paas S., *Das bewegliche System. Zur Karriere einer juristischen Denkfigur*, Tübingen 2021.
- Pawlowski H.-M., *Methodenlehre für Juristen*, wyd. III, Heidelberg 1999.
- Petersen J., *Von der Interessenjurisprudenz zur Wertungsjurisprudenz*, Tübingen 2001.
- Radbruch G., *Einführung in die Rechtswissenschaft*, wyd. XIII, Stuttgart 1980.
- Radbruch G., *Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht*, Süddeutsche Juristenzeitung 1 (1946), s. 105–108.
- Radbruch G., *Rechtsphilosophie*, Stuttgart 1973.
- Radbruch G., *Vorschule der Rechtsphilosophie*, wyd. II, Göttingen 1959.
- Rechtswissenschaftstheorie*, red. M. Jestaedt, O. Lepsius, Tübingen 2008.
- Reimer F., *Juristische Methodenlehre*, wyd. II, München 2020.
- Reimer F., *Vielfalt und Einheit juristischer Methoden*, [w:] *Festschrift für Jan Schapp zum siebzigsten Geburtstag*, red. P. Gödicke, H. Hammen, W. Schur, Tübingen 2010, s. 431–444.
- Rückert J., *Die Schlachtrufe im Methodenkampf. Ein historischer Überblick*, [w:] *Methodik des Zivilrechts von Savigny bis Teubner*, red. J. Rückert, R. Seinecke, Baden-Baden 2017, s. 541–608.

- Rückert J., *Methode und Zivilrecht beim Klassiker Savigny (1779–1861)*, [w:] *Methodik des Zivilrechts von Savigny bis Teubner*, red. J. Rückert, R. Seinecke, wyd. III, Baden-Baden 2017, s. 53–95.
- Rückert J., *Windscheid – verehrt, verstoßen, vergessen, rätselhaft?*, *JuristenZeitung* 72.13 (2017), s. 662–670.
- Rückert J., Seinecke R., *Zwölf Methodenregeln für den Ernstfall*, [w:] *Methodik des Zivilrechts von Savigny bis Teubner*, red. J. Rückert, R. Seinecke, wyd. III, Baden-Baden 2017, s. 39–51.
- Rüfner T., *Historische Rechtsschule, Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 830–835.
- Rüthers B., *Die unbegrenzte Auslegung*, Tübingen 1968.
- Rüthers B., *Die unbegrenzte Auslegung*, Tübingen 2012.
- Rüthers B., *Personenbilder und Geschichtsbilder – Wege der Umdeutung der Geschichte*, *JuristenZeitung* 66.12 (2011), s. 593–601.
- Rüthers B., *Verfälschte Geschichtsbilder deutscher Juristen? – Zu den „Erinnerungskulturen“ in Jurisprudenz und Justiz*, *Neue Juristische Wochenschrift* (2016), s. 1068–1074.
- Rüthers B., Fischer C., Birk A., *Rechtstheorie mit Juristischer Methodenlehre*, wyd. IX, München 2016.
- Savigny F.C. von, *System des heutigen Römischen Rechts*, t. I, Berlin 1840.
- Schapp J., *Die juristische Methode als der Weg zum Verstehen und Anwenden des Rechts*, [w:] idem, *Methodenlehre und System des Rechts*, Tübingen 2009, s. 187–202.
- Schapp J., *Methodenlehre des Zivilrechts*, Stuttgart 1998.
- Schäfer H., Ott C., *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*, wyd. IV, München 2005.
- Schoppmeyer H., *Juristische Methode als Lebensaufgabe: Leben, Werk und Wirkungsgeschichte Philipp Hecks*, Tübingen 2001.
- Schröder J., *Recht als Wissenschaft*, wyd. III, t. I–II, München 2020.

- Schröder J., *Recht als Wissenschaft, Geschichte der juristischen Methodenlehre in der Neuzeit (1500–1990)*, t. I: 1500–1933, München 2001.
- Seedorf S., *Bernd Rüthers – Die ‘unbegrenzte Auslegung’*, [w:] *Zivilrechtliche Entdecker*, red. T. Hoeren, München 2001, s. 317–373.
- Seinecke R., *Methode und Zivilrecht bei Claus-Wilhelm Canaris*, [w:] *Methodik des Zivilrechts von Savigny bis Teubner*, red. J. Rückert, R. Seinecke, wyd. III, Baden-Baden 2017, s. 386–423.
- Selbstreflexion der Rechtswissenschaft*, red. E. Hilgendorf, H. Schulze-Fielitz, Tübingen 2015.
- Smits J.M., *Comparative Law and Its Influence on National Legal Systems*, [w:] *The Oxford Handbook of Comparative Law*, red. M. Reimann, R. Zimmermann, wyd. II, Oxford 2019, s. 502–523.
- Stolleis M., *Gemeinwohlformeln im nationalsozialistischen Recht*, Berlin 1974.
- Stolleis M., *Nationalsozialistisches Recht*, [w:] *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, red. E. Kaufmann, t. III.2, Berlin 2016, s. 1806–1824.
- Stolleis M., *Reluctance to Glance in the Mirror: The Changing Face of German Jurisprudence after 1933 and post-1945*, Chicago 2001.
- Stürner R., *Die Zivilrechtswissenschaft und ihre Methodik – zu rechtsanwendungsbezogen und zu wenig grundlagenorientiert?*, *Archiv für die civilistische Praxis* 214.1/2 (2014), s. 7–54.
- Unger O., *Art. 1:106 (1)*, [w:] *Commentaries on European Contract Laws*, red. N. Jansen, R. Zimmerman, Oxford 2018, nr 4–7.
- Vogel J., *Juristische Methodik*, Berlin 1998.
- Vogenauer S., *Die Auslegung von Gesetzen in England und auf dem Kontinent. Eine vergleichende Untersuchung der Rechtsprechung und ihrer historischen Grundlagen*, Tübingen 2001.

- Vogenauer S., *Drafting and Interpretation of a European Contract Law Instrument*, [w:] *The Common European Sales Law in Context*, red. G. Dannemann, S. Vogenauer, Oxford 2013, s. 82–119.
- Vogenauer S., *Judge-made Law*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1305.
- Vogenauer S., *Legal Scholarship*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1076–1081.
- Vogenauer S., *Precedent, Rule of*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1304–1306.
- Vogenauer S., *Sources of Law and Legal Method in Comparative Law*, [w:] *The Oxford Handbook of Comparative Law*, red. M. Reimann, R. Zimmermann, wyd. II, Oxford 2019, s. 877–901.
- Vogenauer S., *Statutory Interpretation*, [w:] *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, red. J. Smits, wyd. II, Northampton 2012, s. 826–838.
- Wagner G., *Privatrechtsdogmatik und ökonomische Analyse*, [w:] *Privatrechtsdogmatik im 21. Jahrhundert. Festschrift für Claus-Wilhelm Canaris zum 80. Geburtstag*, red. M. Auer, H.Ch. Grigoleit, J. Hager, C. Herresthal, F. Hey, I. Koller, K. Langenbucher, J. Neuner, J. Petersen, Th. Riehm, R. Singer, Berlin 2017, s. 281–318.
- Wendehorst C., *Methodennormen in kontinentaleuropäischen Kodifikationen*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 75 (2011), s. 730–763.
- Wieacker F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, wyd. II, Göttingen 1967.
- Wilburg W., *Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht*, Graz 1950.
- Windscheid B., Kipp Th., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, wyd. IX, Frankfurt am Main 1906.

- Winkler V., *Der Kampf gegen die Rechtswissenschaft: Franz Wieackers „Privatrechtsgeschichte der Neuzeit“ und die deutsche Rechtswissenschaft des 20. Jahrhunderts*, Hamburg 2014.
- Zimmermann R., *Characteristic Aspects of German Legal Culture*, [w:] *Introduction to German Law*, red. G. Wagner, J. Zekoll, wyd. III, Alphen aan den Rijn 2018, s. 1–55.
- Zimmermann R., *Das Bürgerliche Gesetzbuch und die Entwicklung des Bürgerlichen Rechts*, [w:] *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, t. I, red. M. Schmoeckel, J. Rückert, R. Zimmermann, Tübingen 2003.
- Zimmermann R., *Der Kampf gegen die Rechtswissenschaft. Franz Wieackers „Privatrechtsgeschichte der Neuzeit“ und die deutsche Rechtswissenschaft des 20. Jahrhunderts. (Studien zur Rechtswissenschaft. 313.)* by Viktor Winkler, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 79 (2015), s. 686–694.
- Zimmermann R., *Die Einrede der Aufrechenbarkeit nach § 770 Abs. 2 BGB: Normwortlaut und Rechtsentwicklung*, *Juristische Rundschau* (1979), s. 495–499.
- Zimmermann R., *Roman Law*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, red. J. Basedow, K.J. Hopt, R. Zimmermann, Oxford 2012, s. 1487–1491.
- Zimmermann R., *Text und Kontext*, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 78.2 (2014), s. 315–328.
- Zimmermann R., *„Was Heimat hieß, nun heißt es Hölle“*, [w:] *Jurists Uprooted: German-speaking Émigré Lawyers in Twentieth-century*, red. J. Beatson, R. Zimmermann, Oxford–New York 2004, s. 1–71.
- Zimmermann R., Jansen N., *Quieta Movere: Interpretative Change in a Codified System*, [w:] *The Law of Obligations: Essays in Celebration of John Fleming*, red. P. Cane, J. Stapleton, Oxford 1998, s. 285–315.

- Zimmermann R., Wagner G., *Vorwort: Perspektiven des Privatrechts*, Archiv für die civilistische Praxis 216.1/2 (2016), s. 1–12.
- Zippelius R., *Juristische Methodenlehre*, wyd. XI, München 2012.
- Zweigert K., *Rechtsvergleichung als universale Interpretationsmethode*, Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law 15.1 (1949/50), s. 5–21.
- Zweigert K., Kötz H., *An Introduction to Comparative Law*, wyd. III, Oxford 1998.

Źródła internetowe

- Jansen N., *Rechtsdogmatik im Zivilrecht*, [w:] *Enzyklopädie zur Rechtsphilosophie*, <http://www.enzyklopaedie-rechtsphilosophie.net/component/content/article/19-beitraege/98-rechtsdogmatik-im-zivilrecht> (dostęp: 28.05.2026).
- Lamond G., *Precedent and Analogy in Legal Reasoning*, [w:] *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/legal-reas-prec> (dostęp: 28.05.2026).

Tekst noszący tytuł *Juristische Methodenlehre in Deutschland* ukazał się w roku 2019 w „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht / The Rabel Journal of Comparative and International Private Law”. Rozważania swe prof. Reinhard Zimmermann postanowił następnie udostępnić czytelnikom anglojęzycznym. W efekcie w roku 2022 na łamach szkockiego periodyku „The Edinburgh Law Review” ukazało się studium zatytułowane *Legal Methodology in Germany*. [...] Po lekturze oryginałów myśli moje wróciły do rozmowy, którą odbyłem z autorem 1 listopada 2021 roku. W jej trakcie padło znamienne stwierdzenie: „Nigdy nie rozumiałem, dlaczego niektórzy ludzie z uporem maniaka wmawiają sobie oraz światu, że jedynie ich metoda jest słuszna i prawdziwa. Uważam, że istnieje wiele dróg pozwalających zbliżyć się do prawdy. Można się ich od siebie nawzajem uczyć”. Oddawany do rąk polskich czytelników tekst to w istocie piękne erudycyjne rozwinięcie tego jakże trafnego spostrzeżenia. Mam nadzieję, że *Metodologia prawnicza w Niemczech* ożywi i wzbogaci debaty polskiego środowiska teoretyków prawa.

Prof. dr hab. Maciej Jońca

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

 wydawnictwo.uni.lodz.pl
 ksiegarnia@uni.lodz.pl
 (42) 665 58 63

Książka dostępna również
jako e-book

ISBN 978-83-8445-091-8

9 788384 450918